

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

ИСАНОВА ФЕРУЗА ТУЛҚИНОВНА

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadoyev Dadaxon Hayrulloevich
“ХО‘ЖА PESHKO” MASJIDI TARIXI 9-14

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich
MATBUOT VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJLANISHIDA SO‘Z ERKINLIGINING
MINTAQAVIY-HUQUQIY ASOSLARI..... 15-20

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Курпаяниди Константин Иванович
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ
СРЕДЫ МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21-34

Камбаров Жамолдин Хикматиллаевич
РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ БОЗОР ҚОНУНЛАРИГА ТАЪСИРИ ТАДҚИҚИ 35-45

Паязов Мурод Максудович
“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИДАГИ БОШҚАРУВ
СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ..... 46-59

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич
ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШНИ
БАҲОЛАШ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТИ 60-74

Хожаев Азизхон Саидалохонович
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА
БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ, ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ
ТАҲЛИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ 75-87

Хўжанова Гулшода Отамуродовна
САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КЛАСТЕРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 88-93

Хатраева Сайуора Nasimovna, Pirimqulov Жаҳонгир
АНОЛИ OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHDA O‘SIMLIKCHILIK TARMOG‘INI
RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI 94-99

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..... 100-105

Очилова Наргиза Акрамовна
ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ
ХОЗЯЙСТВ 106-112

Alimardonova Zebuniso

SURXONDARYO VILOYATINING MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA ASOSIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINING TAHLILI113-118

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Khakimov Nazar, Amridinova Dilrabo, Kurbanova Sevara

TEACHING SOCIAL HUMANITARIAN SUBJECTS IN UNIVERSITY: NAVIGATING COMPLEXITIES AND CONTROVERSIES IN THE CLASSROOM TO EMPOWER STUDENTS119-125

Bayaliev Djaxongir Kaynarbekovich

GLOBALLASHUV JARAYONIDA DINIY VA DINYOVIY G'OYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI126-132

Raurova Ra'no Soyibovna

XOJA ISMAT BUXORIY MANAVIY BARKAMOLLIKKA ERISHISH HAQIDA133-137

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIY-MADANIY MEROSINING TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI138-145

Xolmirzaev Nodirjon Низомжонович

ШАҲАРЛАР ЭКОЛОГИЯСИНИ САҚЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ146-151

Қиличев Абдор

АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИДА БОШҚАРУВ ИНСТИТУТЛАРИ152-162

Мамасалиев Мирзоулуф Мирсаидович

АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ - АХЛОҚИЙ ЖИҲАТЛАР163-169

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI170-175

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Жумаева Феруза Рузикуловна

ТРАНСПОЗИЦИЯ ВНУТРИ КАЧЕСТВЕННЫХ И НЕКАЧЕСТВЕННЫХ АДЪЕКТИВОВ176-181

Fayziyeva Aziza Anvarovna

KONSEPTUAL METAFORIK MODELLARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK182-187

Кадиров Камол Намазович

ИЗУЧЕНИЕ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК В МИРОВОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ188-194

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li
LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA
ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI195-202

Камилова Дурдона Козимджановна
ТИЛЛАРДА “БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК” ТЕРМИНЛАРИНИНГ СТРУКТУРАЛ
ШАКЛЛАНИШИ203-209

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ismatullayev Otabek Taxirovich, Maxmudov Bahodir Hakimjon o'g'li
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI
TERGOV QILISHDA XORIY TAJRIBASI210-215

Икромов Шерзод Рахимджанович
ЕТИМ БОЛАЛАР ВА ОТА-ОНА ҚАРМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАРНИ СИР САҚЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ216-221

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jurayev Bobomurod Tojiyevich
SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI222-226

Хакимова Мақсадхон Дилшодбековна
ЎТКУР ЮРАК КИРЛАРИНИ ЮВАДУРҒОН ТОЗА МАЪРИФАТ СУВИ227-233

Abdullayev Madiyar Daniyar o'g'li
XORIJIY MAMLAKATLARDA GEOGRAFIYA TA'LIMI MUAMMOLARI234-240

Nasritdinova Madina Nurullayevna
ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING
IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTI241-246

Botirova Sevara Mamurovna
PEDAGOGIKADA ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MODELLARI247-253

Sarvarova Gulshan Israfilovna
THE ROLE OF ASSESSMENT LITERACY IN EFL254-258

Хамидова Зайнура Рамазоновна
УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР259-264

Jumayev Sohijon Botirboyevich
O'QUV-MASHG'ULOT GURUHLARIDA SHUG'ULLANUVCHI 11 YOSHLI KURASHCHILARNING
UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIGI DINAMIKASI265-271

<i>Tursunova Mukhabbat Ikromovna</i> THE POWER OF PERSONALIZATION: UNLOCKING SUCCESS WITH AN INDIVIDUAL STRATEGY FOR ENGLISH TEACHERS	272-277
<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i> BAG'RIKENGLIK TARBIYASI – DAVR TALABI	278-283
<i>Ismailova Guzal Fayzullayevna</i> PEDAGOGIKA OLIY O'QUV YURTI CHET TILI YO'NALISHI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA TIZIMLI YONDASHUVLAR	284-289
<i>Землянкина Юлианна Искандаровна</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	290-298
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP	299-303

09.00.00 – Фалсафа фанлари

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
+99897-145-54-56 yusubovjaloliddin@gmail.com

**JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIIY-MADANIY
MEROSINING TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI**

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abu Nasr Forobiyning jahon ilm-fanida tutgan o'rni va uning merosini hozirgi kundagi ahamiyati falsafa tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada mutafakkirning falsafiy qarashlaridagi asosiy masalalar, musiqa ilmiga qo'shgan hissasi, insonni kamol topishi, tarbiyali bo'lishi, aniq fanlar sohasidagi ilmlari yoritib berilgan. Ayrim asarlardagi ilm-fan rivoji haqidagi fikrlarining tahlil hozir kundagi zamonaviy ta'lim-tarbiyaga ta'siri bo'yicha masalalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: falsafa, metafizika, matematika, tarbiya, musiqa, tilshunoslik, mantiq, inson kamoloti

Юсубов Жалолиддин Кадамович

доцент Национального университета Узбекистана
имени Мирзо Улугбека, доктор философии (PhD)

**МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ НАУЧНОГО И КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ АБУ НАСР
ФОРАБИ В МИРОВОЙ НАУКЕ**

Аннотация. В данной статье представлен философский анализ роль Абу Насра Фараби в мировой науке, а также значение его наследия в наши дни. Кроме того, в статье освещаются основные вопросы философских воззрений мыслителя, его вклад в науку о музыке, развитие человека, образование, его познания в области точных наук. Анализируются представления о развитии науки в некоторых работах и вопросы влияния на современное образование.

Ключевые слова: философия, метафизика, математика, воспитание, музыка, языкознание, логика, развитие человека.

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

Associate Professor at the Mirzo Ulugbek
National University of Uzbekistan, PhD in Philosophy

**THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF SCIENTIFIC AND CULTURAL HERITAGE OF ABU
NASR FORABI IN WORLD SCIENCE**

Abstract: This article presents a philosophical analysis of the role of Abu Nasr Farabi in world science, as well as the importance of his legacy in the present day. In addition, the article highlights the main issues of philosophical views of the thinker, his contribution to the science of music, human development, education, his knowledge in the exact sciences. The ideas about the development of science in some of his works and the impact on modern education are analyzed. In addition, the article highlights the main issues of philosophical views of the thinker, his contribution to the science of music, human development, education, his knowledge of the exact sciences. Also representations about the development of science in some of his works and the influence on modern education analyzed are.

Keywords: philosophy, metaphysics, mathematics, education, music, linguistics, logic, human development.

<https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N16>

Kirish

Abu Nasr Forobiy milodiy 870 - 950 yillarda yashagan — jahonga mashhur mutafakkir, sotsiolog, faylasuf, astronom, botanik, tilshunos, mantiqchi, musiqa nazariyotchisi hisoblanadi. Abu Nasr Forobiy eng mashhur mutafakkir, “Dunyoning 2-ustoz” degan olimdir. Uning davri “Ipak yo‘li” bo‘yidagi shaharlar, jumladan, O‘tiror iqtisodiyoti va madaniyatining rivojlanishi davriga to‘g‘ri keladi. Abu Nasr Forobiy O‘rta Osiyo, Fors, Iroq, arab mamlakatlari shaharlariga jahon miqyosida sayohat qilgan. U o‘sha joylarda ko‘plab allomalar, mutafakkirlar, shoirlar, arboblar bilan uchrashib, suhbatlar olib boradi. Tarixiy ma‘lumotlarga ko‘ra, u 70 ga yaqin tilni bilgan. Mustaqil ravishda falsafa, mantiq, axloq, metafizika, tilshunoslik bo‘yicha ko‘p izlagan mutafakkir, tabiatshunoslik, geografiya, matematika, tibbiyot va musiqa sohalarida 150 ga yaqin risolalar ham yozgan. U o‘z asarlarida qadimgi yunon olimlari, xususan, Arastu (Aristotelning “Metafizika”, “Kategoriya”, “Birinchi va ikkinchi analitika” kabi asosiy asarlariga sharhlar yozgan) asarlarini tahlil qilgan. Bo‘ljak olim 12-16 yoshida karvonga ergashib, ilm izlab Bag‘dodga boradi. Abu Nasr Forobiy tavalludidan 126 yil avval o‘sha davrning madaniy markazi bo‘lgan Forob shahri tinch yo‘l bilan islom dinini qabul qilgan edi. O‘sha davrda har bir ko‘ngli ochiq musulmon Islom ilmi bilan shug‘ullanishi farz edi. O‘shandan beri Abu Nasr Forobiy arab tili olimi ham hisoblanib kelinadi [1].

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Al-Forobiyning “Fanlar entsiklopediyasi” asarining lotincha nusxasi, Cremonalik Jerar tomonidan tarjima qilingan. Qur‘oni Karim nafaqat diniy asoslar to‘plami, balki ko‘plab ta‘limotlarning maxfiy kalitlarini o‘zida mujassam etgan umumbashariy kitob bo‘lgani uchun Abu Nasr Forobiy uni barcha islom ulamolari – ijti hod (cho‘qqisiga chiqish yo‘lida astoydil harakat qilish) uchun farz qilgan tafakkur qobiliyati va ijti hod bilan shug‘ullanuvchilarni o‘z xabarlarini Qur‘oni Karim va Hadisi sharif - farz va sunnat amallariga asoslagan. Sho‘rolar tuzumi davrida ateistik mafkura ta‘sirida al-Forobiy dinsiz olim sifatida namoyon bo‘ldi. Biroq uning islom birligini saqlashga qo‘shgan ulkan hissasi haqida quyidagi ma‘lumotlar saqlanib qolgan. Asli turk bo‘lgan jasur sarkarda Muhammad Ixshid ibn Tugit Amir islom yo‘lini buzgan “Karmat” mamlakatini vayron qilgandan so‘ng Abu Nasr Forobiy bilan uchrashadi. Makka yo‘lini kesib “ziyosat” qilishiga yo‘l qo‘ymagan karmatlarning mag‘lubiyatidan xursand bo‘lgan Abu Nasr Forobiy ich-ichidan “ziyosat” qilishni niyat qiladi va arab xalifasi bilan gaplashadi: Olim bu hikoyasida islom dinining birligini saqlash uchun firqalarni yarashtirish zarurligini aytib, arab, fors va turk millatlari o‘rtasidagi tafovutlarni bartaraf etishga harakat qilayotganini ma‘lum qiladi. “Ajdodlar qoldirgan vasiyatnomada O‘rta Osiyo xalqlari adolatli ekani aytilgan. Bu so‘zning haqiqati va adolatiga endi amin bo‘ldik”, dedi Saidzodalar Abu Nasr Al-Forobiyga hurmat ko‘rsatib.

Abu Nasr Forobiyning yoshligidan Bag‘dodga kelishining ikki siri bor. Birinchidan, o‘sha davrda Bag‘dod xalifaligini boshqargan Abbosiylar sulolasining ishonchli vazirlari asosan Turkistonning Forob shahridan edi. Ikkinchidan, Bag‘dod shahri o‘z darvozalarini keng ochib,

ilm-fan va san'at yo'lida bo'lganlar uchun barcha sharoitlarni yaratib berdi. Bag'dodda "Bayt al-hakma" nomli ulamolar uyi va dunyodagi eng boy kutubxona bo'lgan. Dastlab Abu Nasr Forobiy o'zini shoir, qo'shiqchi, sozanda deb hisoblagan keyin esa qadimgi yunon olimlarining qo'lyozmalarini o'qib, murakkab ilmiy izlanishlar bilan shug'ullana boshlaydi. Forobiyning birinchi ustozlari Nestorian nasroniylari bo'lib, ular Isoni "Xudoning o'g'li" deb emas, balki "payg'ambar" deb tan olganlar. Qadimgi yunon ilm-fani bilan arab ilm-fani o'rtasidagi tafovutni o'shalar yo'q qilganlar. Abu Nasr Forobiy dunyoqarashi ikki dunyo: ko'chmanchi va o'troq sivilizatsiya hamda Sharq va yunon - rim madaniyatining o'zaro aloqadorligi natijasidir. Abu Nasr Forobiy davrining ijtimoiy-siyosiy qarashlari, til madaniyati, falsafiy-gumanitar (falsafa, mantiq, axloq, estetika, siyosat), sotsiologiya, tilshunoslik, she'riyat, ritorika, musiqa) va tabiiy fanlar (astronomiya, astrologiya, fizika, kimyo, geografiya, kosmologiya, matematika, tibbiyot) bilan shug'ullanib, bu sohalarda qimmatli ilmiy kashfiyotlar qildi [2].

Abu Nasr Forobiyning falsafiy qarashlarida uchta asosiy yo'nalish aniq ko'rsatilgan: u dunyoning abadiyligini tan oldi, bilimning borlikka bog'liqligini tasdiqladi, aql-zakovat ta'limotini tafovut qildi. U mangulik va tobelikning kelib chiqishini Ollohdan, samoviy olamdagi hodisalarning mohiyatidan, aql-zakovatdan, insonning ruhidan, shakl va materiya o'rtasidagi munosabatdan izlagan. Forobiyning bilish to'g'risidagi ta'limotiga ko'ra, aqlning boshqa ko'rinishdagi shakli ham mavjud bo'lib, u hissiy va mavhum ratsional tafakkurlash bilan bog'liq [3]. Aristotel o'z tamoyillaridan dunyoqarashiga yaqin kishilarni qabul qilgan va uni shu nuqtai nazardan tushuntirgan. Abu Nasr Forobiyning falsafiy yondashuvini faqat tarixiy sharoitda, uning davri bilan bog'liq holda chuqur anglash mumkin. O'rta asrlarda falsafiy tafakkur rivoji diniy ta'limot asoslariga asoslanadi. Demak, Abu Nasr Forobiyning falsafiy ta'limotini o'z davrining diniy tushunchalari nuqtai nazaridan ko'rib chiqish zarur. Lekin u bu tushunchalarni falsafiy rivojlantirdi. Bu, ayniqsa, "er osti dunyosi" haqidagi ta'limotda yaqqol ko'rinadi. Bu Aristotelning ijodiy ong haqidagi qarashlarining yanada rivojlanishi edi. Ijodiy aql nafaqat "er osti dunyosi" ning harakat sababi, balki o'z-o'zidan logotiplardir. Bu dunyo qonuni yerdagi dunyoga xos bo'lgan aqlidir [4].

Shaxsning ongi dunyo ongi bilan qo'shilsagina rivojlanadi. Oxirgi, ya'ni dunyo ongi abadiydir. Inson o'tkinchi dunyoni yaratadi. Bundan ruhning abadiyligi va boshqa joyga uchib ketishi haqidagi g'oya tug'iladi, bu tezis diniy tamoyillar va falsafa o'rtasidagi kurash mavzusi edi. Buyuk mutafakkir falsafaga katta ahamiyat bergan. U falsafani jamiyatni uyg'otuvchi aql-zakovat, aql chirog'i, xalqni adolatli jamiyat sari yetaklovchi asosiy yo'nalish, avlodlar o'rtasidagi ma'naviy-madaniy davomiylikni davom ettiruvchi vosita, murakkab ijtimoiy-axloqiy muammolar yechimini topish usuli sifatida tushundi. Bu darajada to'g'ri fikr yuritish va ijobiy harakat qilish uchun falsafaning 9 ta tamoyilini o'qib, o'rganish kerakligini alohida ta'kidlab o'tdi [5].

Birinchi ustoz – Arastu hisoblanadi. Bu yerda maqsad yaxlitlik, haqiqat, yaxshilikning yangi manbalarini izlash va unga erishishdir. Faylasuf insonni o'z tabiatini bilishga tarbiyalashga katta ahamiyat bergan. Bu muammo mantiqiy, axloqiy, pedagogik va lingvistik nuqtai nazardan keng farqlanadi va u bir-biri bilan uzviylikda ko'rib chiqiladi. U kishilarni bir-biriga bog'lab turuvchi manbalardan oliy ma'naviy maqsad timsollarini izlaydi – ruh-tana uyg'unligi, go'zallik, xayr-ehson, baxt. "Fozil odamlar shahri", "Davlat arboblarning so'zlari" va boshqalar siyosiy va ijtimoiy risolalarida xayriya va baxt masalasiga batafsilroq to'xtaldi. Xayriya aql, adolat, baxt va tenglik g'oyalarini yoqlagan qadimgi mutafakkirlarning an'anasiga

amal qilgan. U baxt haqida haqiqiy ma'lumotga ega bo'lgan, unga erishish yo'llarini aniq biladigan va shunga muvofiq harakat qiladigan odamlar xayriyaga moslashuvchan bo'lishidan ogohlantirdi [6].

Al-Forobiy yana his va tafakkur, tarbiya va harakat tizimini takomillashtirish muammosiga murojaat qildi. Tarbiyasiz odob- axloqni yuksaltirib bo'lmaydi, o'qimagan odam boshqalarning fazilatlarini tan olmaydi. Ruhni tarbiyalamasdan katta muvaffaqiyat bo'lmaydi. Ilm va ta'lim birlashgan taqdirdagina ma'naviy salomatlik sari yo'l ochiladi. Xulq-atvorini to'g'rilay olmagan odam haqiqiy ilmga ega bo'lmaydi, deb ogohlantiradi.

Abu Nasr Forobiy ta'limoti Sharq mutafakkirlari, aristotelchi va yangi platonistik qarashlarga tayanib, ularga yangicha tus bag'ishlaydi. U o'zining "Falsafani o'rganishning zarur shartlari haqida risola" nomli asarida Aristotel falsafasini o'rganish uchun zarur bo'lgan to'qqizta shart haqida o'z fikrlarini bayon qiladi. Aristotelning "Nikomax etikasi" da keltirilgan sxemasiga asoslanib, al-Forobiy falsafani nazariy va amaliyga ajratadi. Nazariy falsafa o'zgarmas, o'zgarmas narsalarni, amaliy falsafa o'zgartirish yoki yaratish mumkin bo'lgan narsalarni o'rganadi. Falsafa, Abu Nasr Forobiy fikricha, faqat insonda mavjud bo'lgan "eng maxsus" yaxshilik aql orqali o'rganiladi. Aql va aqlning faoliyati kerakli tarzda amalga oshirilmaligi kerak, keyin maqsadlilik xarakterga ega bo'ladi. U mantiq san'ati tomonidan ko'rib chiqiladigan to'g'ri fikrlash usullariga asoslanadi. Abu Nasr Forobiy fikricha, inson saodat yo'lini mantiqdan boshlashi kerak. Forobiy o'z maqsadiga erishish insonning o'ziga bog'liq, deydi. U inson o'zini ma'naviy jihatdan doimo takomillashtirib borishi kerak, inson faqat haqiqatni, o'zini o'rab turgan olamni bilish bilangina takomillashishi mumkin, degan xulosaga keladi.

Abu Nasr Forobiyning fuqarolik, siyosiy, inson va jamiyat haqidagi fikrlari «Fusul al-madaniy» («Davlat arboblari maqollari») risolasida ko'rib chiqilgan. Bu risolaning mavzulari turlicha bo'lsada, ular asosan bir maqsad – inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar, uning rivojlanishiga bag'ishlangan. Mehnatning o'ziga xos xususiyati shundaki, jismoniy va ma'naviy hodisalar solishtiriladi. Forobiy «Fuqarolik siyosatida» jamiyat tahlilini shahardan boshlasa, Aristotel singari u uyni bir necha qismlarga ajratadi - er va xotin, xo'jayin va xizmatkor, ota-ona va bola, mulk va egasi. Uyni o'z maqsadi bor, lekin shaharning bir qismi sifatida u umumiy maqsadga xizmat qilishga bag'ishlangan. shahar belgilaydi va bu orada inson manfaatlarini jamiyat manfaatlariga bo'ysundirish haqida fikr mavjud. Bu yerda Forobiy shahrini davlat sifatida anglab, uning fikrlarida buyuk fuqarolik insonparvarligining yuksak ko'rinishlarini ko'ramiz. Bu yerda nafaqat shaxs manfaatlarini, balki jamoat manfaatlarini ham buyuk fuqarolik va odob-axloqning muqaddas ifodasi, deb bilamiz.

Abu Nasr Forobiy inson halol bo'lishi kerak, deb hisoblaydi. Chunki yaxshi amallar qilsa va uning evaziga savob olishini kutsa, u amallarini yomon ishlarga aylantiradi. Yetuk faylasuf nazariy fanlarni bilishi va bu fanlarni boshqa fanlarda ham qo'llay bilishi kerak. Aflotun va Aristotel haqiqiy faylasufga hokim vazifasini yuklash kerak, deb hisoblashgan, ammo Aflotunning fikricha, faylasuf o'zgarmas haqiqatlarga ishora qiladi va hukumatni oliy maqsadga erishishga to'sqinlik qiluvchi yuk deb biladi, Abu Nasr Al- Forobiy, aksincha, u hayot ishlaridan uzoqlashmaydi, odamlarning haqiqat yo'liga kirishiga yordam berishga harakat qiladi. Ayni paytda u din va falsafani solishtiradi. Uning fikricha, din falsafaga o'xshaydi: ikkalasi ham oliy tamoyillar, narsalarning boshlanishi haqida tushuncha beradi. Ammo falsafa isbot talab qiladi,

din e'tiqodni talab qiladi. Qonun chiqaruvchi o'zining aql-idroki tufayli inson manfaatlariga mos keladigan qonunlarni to'g'ri amalga oshirishga qodir.

Natija va muhokama

Abu Nasr Forobiy o'z davri ilm-fanining barcha sohalarida, xususan, matematika, astronomiya, fizika, tabiiy fanlarda ko'plab meros qoldirdi. U o'zining "Ilmlar zanjiri" asarida o'sha davr fanini beshta asosiy yo'nalishga ajratadi:

tilshunoslik va uning boblari;

mantiq va uning boblari;

matematika va uning boblari;

fizika va uning boblari, metafizika va uning boblari;

fuqarolik fani va uning tarmoqlari, fiqh va diniy ilmlar.

Olim bu barcha fanlarning predmetini belgilab, ularning qisqacha mazmuniga e'tibor qaratadi [7].

Abu Nasr Forobiy matematik sifatida bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lgan uchta sohada ishlagan. Ular:

1) matematika metodologiyasi masalalar (matematika fanining kelib chiqishi, asosiy tushunchalar va usullar);

2) matematik tabiatshunoslik;

3) matematikaning ayrim maxsus boblarini yaratishda ishtirok etish.

Abu Nasr Forobiy matematikani yetti bobga (arifmetika, geometriya, optika, astronomiya, musiqa, statika, mexanika) ajratadi). U algebrani matematikaning mustaqil sohasi deb hisoblagan va algebra predmetini aniqlagan birinchi olimlardan biridir. Shu munosabat bilan Abu Nasr Forobiy son tushunchasini musbat haqiqiy son tushunchasiga kengaytirishning juda muhim g'oyasini ilgari surdi. U "Ilmlarning kelib chiqishi" deb nomlangan risolasida matematikaning kelib chiqishi va sabablarini ochib berishga harakat qiladi. "Evklidning birinchi va beshinchi kitoblari muqaddimalarida qiyin joylarga sharh" nomli ishda metodik masalalar yuzasidan qimmatli fikr-mulohazalarini bildirdi. U Yevklidning uzoq vaqt mukammal va mukammal deb topilgan «Asoslari»ni sinab ko'rish, tahrirlash va tuzatish mumkinligini amalda ko'rsatdi va matematiklarga to'g'ri yo'l ko'rsatdi.

Abu Nasr Forobiy matematika falsafasiga poydevor qo'yish bilan birga, uni tabiat hodisalarini o'rganishda dadil qo'llash zarurligini amalda ko'rsatdi. Abu Nasr Forobiy fikricha, matematika aniq va haqiqatdir bilim beradi va boshqa fanlarning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. U o'zining "Munajjimlar bashoratida nima to'g'ri yoki noto'g'ri" nomli asarida ilmiy astrologiyani astronomiyadan ajratib, Aristotelning mantiqiy asarlarida tilga olingan tamoyillar va tabiat fanlari yutuqlariga asoslanib, noma'lum, tasodifiy hodisalarning bo'lishi mumkinligini farqlashga harakat qiladi.

Ehtimollar nazariyasi shakllantirishda Abu Nasr Forobiyning keyingi fikrlari katta ahamiyatga ega edi. U matematika va tabiiy fanlar sohasida yirik asarlar yozgan. Abu Nasr Forobiy buyuk qadimgi yunon matematigi va astronomi Ptolemeyning "Almagi" ga uzoq sharh yozgan. Bu ish Almagesta sharhdir" nomi bilan tanilgan. Astronomiya va matematika tarixida katta ahamiyatga ega bo'lgan Abu Nasr Forobiyning ushbu risolasi trigonometriyaning rivojlanishiga yaxshi ta'sir ko'rsatdi. O'zidan oldingi va zamondoshlarining asarlari asosida o'zining trigonometriya chiziqlari nazariyasini yaratdi. Bu yerda asosiy yangiliklar Abu Nasr Forobiy sinus, kosinus, sinus-ferzus, tangens, doimiy radiusli doira ichida kotangent chiziqlar

ko'rib chiqildi. U ular orasidagi ba'zi munosabatlarni ochib berdi, ba'zi oddiy xususiyatlarni belgilab berdi. U trigonometriya jadvalarini tuzishda juda zarur bo'lgan bir darajali yoyning sinusi va kosinusini aniqlashda katta muvaffaqiyatlarga erishdi.

Abu Nasr Forobiy tilga olingan trigonometriya ma'lumotlari va boshqa qo'shimcha matematik materiallarga asoslanib, "Almagest"da muhokama qilingan astronomiya va geografiya masalalarini matematik tarzda yechishning eng oson usullarini taklif etadi. "Tabiat sirlari va geometrik figuralarning tafsilotlari bo'yicha ma'naviy usullar va hiylalar kitobi" geometriyani qurish masalalarini saralab, ularni yagona tizimga keltirdi. Yuzdan ortiq hisoblash usullari ko'rsatilgan. Ular orasida: parabola chizish, burchakni uchga bo'lish, kubni ikkiga bo'lish, to'g'ri ko'pburchaklar chizish, ko'pburchaklar chizish, tekislik figuralarini o'zgartirish va hokazo mavjud.

Abu Nasr Forobiy doimiy kompas va bir yoqlama chizgich yordamida yechish mumkin bo'lgan masalalarni keng ko'rib chiqdi. Bu ishda 3, 4, 5 va hokazo masalalarni aqliy hal qilish, ya'ni kub yasash masalasini aqliy hal qilish haqida fikr mavjud. Bundan kelib chiqib, Abu Nasr Forobiy ko'p o'lchovli mavhum geometriya g'oyasining birinchi vakillaridan biri, deb taxmin qilish uchun asos bor. Abu Nasr Forobiy risolasi Xuroson matematika tarixchilari tomonidan hozirgacha mashhur. Ma'lum bo'lishicha, matematik Abu-l-Vafoga kelgan. Abu Nasr Forobiy arifmetika sohasida «Nazariy arifmetikaga qisqacha kirish» nomli asar yozgan. Uning ko'pgina mantiqiy ishlarida matematik mantiq elementlari mavjud. Abu Nasr Forobiyning matematik g'oyalari va merosidan Yevropa olimlari Rojer Bekon, Leonardo da Vinchi,

Abu-l-Vafo, Abu Ali ibn Sino (Avitsenna), Abu Rayhon Beruniy kabi Sharq olimlari keng foydalandilar.

Abu Nasr Forobiyning fizika sohasidagi ajoyib asari "Vakuumda" deb nomlanadi. Bu yerda u qadimgi yunonlarning nodir tajribasiga asoslangan mantiqiy xulosalar orqali vakuum yo'qligini isbotlashga harakat qilgan. Abu Nasr Forobiy bu asarida vakuum masalasi bilan bir qatorda fizikaning turli muammolarini ham ko'rib chiqdi va o'sha davrdagi fan darajasiga ko'ra to'g'ri yechimlarni topdi (jismning issiqlik ta'sirida kengayishi yoki qisqarishi. qo'llaniladigan kuchlanish, bosim, qo'llaniladigan kuchlanishning havoga o'tishi va boshqalar tufayli havo hajmini oshirish yoki kamaytirish qonunlari). U o'zining "Alkimyo san'atining zarurligi to'g'risida" risolasida o'z davrining alkimyoviy bilimlarini tahlil qilib, alkimyoning ilmiy donasini soxta qobiqdan ajratib, aniq tadqiqot predmetiga ega bo'lgan tabiatshunoslikning bir tarmog'i sifatida qaragan.

Tibbiyot sohasida Abu Nasr Forobiy "Galenga qarshi uning Aristotel bilan inson a'zolari borasidagi farqlari haqida yozilgan risola", "Hayvon a'zolari", "Temperament haqida" va hokazo. U asarlar yozdi, ularda asosan tibbiyotning nazariy muammolari bilan shug'ullanadi va tibbiyot san'atining predmeti, vazifalari va maqsadlarini belgilashga harakat qiladi. Abu Nasr Forobiy falsafa va tabiiy falsafaga oid asarlarida tabiatshunoslikning ko'plab muammolariga e'tibor qaratadi. Astronomida o'z tajribasi orqali quyosh apogeyining holati doimiy emasligini kuzatdi. Nurlarning tarqalishi optika qonunlari bilan geometriya bilan isbotlangan. Nurlarning to'planishi, sinishi, tarqalishi va kontsentratsiyasi qonuniyatlarini geometrik aniq usullar bilan kashf etgan Abu Nasr Forobiyning yorug'lik haqidagi tushunchasi Yevropa faniga 17-asrdagina ma'lum bo'ldi. Nemis astronomi I. Kepler arab tilidan tarjima qilgan va uni "fokus" deb atagan. Sakkiz asr muqaddam Abu Nasr Forobiy uni "yonib turgan joy", "yonib turgan joy" ma'nosidan

“muharaq” deb atagan. U o‘z qo‘li bilan botiq oyna, ya‘ni parabola, linza yasadi va ularni fanda qo‘lladi.

Abu Nasr Forobiy buyuk qadimgi yunon astronomi Klavdiy Ptolemey asarlarini sharhlaydi va takomillashtiradi, nazariy (matematik) va amaliy xulosalar qiladi, fikr va mulohazalar beradi. Masalan, u tarixda birinchi marta Cho‘lpon sayyorasining Quyosh yuzasidan o‘tishini kuzatadi, o‘zining “Munajjimlar bashoratida nima to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri” risolasida olim yulduzlar harakati, ilmiy astronomiya, o‘rni, rang-barangligi, dunyoqarashi, uning o‘rnini, rangini, o‘zini o‘zi ko‘rishi va boshqalarni ta‘riflaydi. uni vizual xususiyatlaridan kelib chiqib, yerdagi inson hayoti va hodisalarining kelajagini bashorat qilish mumkinligini da‘vo qiladigan noaniq va shubhali munajjimlik fanidan ajratib turadi.

Olimning ilmiy-falsafiy asarlarini jiddiy ko‘zdan kechirish jarayonida uning pedagogika tarixidagi buyuk siymolardan biri bo‘lganiga guvoh bo‘lamiz. U Sharq mamlakatlarida birinchi konstruktiv pedagogik tizimni yaratgan pedagog hisoblanadi. Alloma fikricha, yosh avlod ongini shakllantirish uchun uchta narsaning xususiyatlarini tizimlashtirish va ketma-ketlashtirish kerak:

- Bolaning ichki ishtiyoqi;
- O‘qituvchining mahorati, halolligi;
- O‘quv jarayonining o‘rni.

Olim jismoniy tarbiya va axloqiy tarbiyaning o‘xshashligiga, ularning bir-biriga ta‘siriga alohida e‘tibor bergan.

Abu Nasr Forobiy “Ritorika”, “She‘riyat san‘ati haqida”, “Baxtga yetaklovchi” risolalarida u etik-estetik masalalarga e‘tibor bergan, san‘at, go‘zallik, baxt, mehr-oqibat kategoriyalarini ochib bergan va ularning asosini isbotlagan. U axloqni, eng avvalo, yaxshi va yomonni farqlash imkonini beruvchi fan deb hisoblagan. Shuning uchun ham uning axloqqa oid tushunchalarida ezgulik, mehr-oqibat kategoriyalari asosiy o‘rinni egallaydi. Olimning axloqiy fikrlari teran insonparvarlik bilan to‘lib-toshgan, u [inson] farzandi ijodning eng oliy cho‘qqisi, butun qalb egasi ekanligini, shuning uchun ham uni e‘zozlash, e‘zozlash zarurligini tushunadi. Forobiy yaratgan g‘azalning asosiy g‘oyasi uch narsaning birligidir: bilim, ezgulik, go‘zallik. Forobiyning gumanistik g‘oyalari butun dunyoga keng tarqaldi. U aql va bilimning yuksak qadriyatini ulug‘lagan. Forobiy san‘ati, go‘zallik haqida shunday deydi: u hayot haqiqatiga xos xususiyat, borliq, real hodisalar, ijtimoiy hayot ongidagi tasvirdir. Uning fikricha, san‘at tana va ruhning go‘zalligini ko‘rsatadigan belgidir [8].

Abu Nasr Forobiy serqirra sozanda ham edi. U cholg‘u asboblarini chalgan, qo‘shiq kuylagan, qo‘shiq va kuylar yaratgan. “Buyuk musiqa kitobi” olimning musiqa haqida ham, fizika va matematika haqida ham yozgan buyuk tarixiy asaridir. Bu yerda musiqa akustikasi muammolari imkon qadar keng yoritilgan, tovushning tabiati, kelib chiqishi, tarqalishi va boshqalarga e‘tibor qaratilgan. Bu haqda ko‘plab to‘g‘ri fikrlar mavjud. Musiqaning amaliy (eksperimental) va nazariy (matematik) asoslarini yaratadi, fizik-matematik qonuniyatlarning ma‘lum cholg‘u asboblarida amalga oshirilishi yo‘llarini ko‘rsatadi. Abu Nasr Forobiy ilmiy bilishning uchta umumiy (universal) nazariy shart-sharoitini belgilab bergan, ular asosida musiqayang nazariyani yaratdi. Bu shartlar: birinchidan, fanning barcha fundamental asoslarini bilish; ikkinchidan, ushbu tamoyillardan o‘sha fanga oid zarur xulosa va natijalarni chiqara olish; uchinchidan, bu ilm haqida hech qachon aytilmagan fikr-mulohazalarni tahlil qila

bilish, haqni teridan ajratib, xatolarni to'g'rilay bilish. Musiqaning matematik nazariyasini ishlab chiqishda Abu Nasr Forobiy matematikaning ko'plab fundamental muammolarini yoritgan. Ular: munosabatlar nazariyasi, kombinatorial tahlil muammolari, funktsional bog'liqliklar va ularning xaritasi, aksiomatika g'oyasi va boshqalar [9].

Insoniyat tarixida ilmiy tafakkurning uzluksiz rivojlanishi jarayonida "o'z-o'zini bilish" yoki "ruh kuchi" haqidagi fikrlarning shakllanish yo'llarini bilish murakkab muammoga aylanib, eng boshidanoq insoniyatni insoniyatning o'z-o'zini bilishga undagan. Insonning o'zini o'zi bilish haqidagi ta'limotining ilk qadami qadimgi dunyo faylasuflaridan boshlangan bo'lsa-da, uni o'z davrida ilmiy tizimga keltirgan Forobiyning faoliyati ayniqsa yaqqol ko'zga tashlanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, jamiyat tafakkurida butun borliqni, undagi barcha xilma-xil hodisalarni metatanish asosida tushuntiruvchi yangi yo'nalish shakllandi. Forobiy mutakallimlar bilimidagi tub xatoni keskin tanqid qiladi. Forobiy o'z davrida ham, undan keyin ham keng tanilgan. Forobiyning Sharq va G'arbning ko'plab olimlari ustoz sanab, uning asarlaridan katta axloq, saboq, tarbiya olganlar.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Наследие Аль-Фараби и мировая культура // Материалы международного конгресса. - Алматы, 2001. - 475 с. Наследие Аль-Фараби и проблемы межкультурного диалога // Материалы международной конференции. - Алматы, 2009.- 437 с.
2. Deborah L. Black. Al-Farabi // History of Islamic Philosophy. - London, 2001. - PP.178-198.
3. Хайруллаев М.М. Фараби. Эпоха и учение. - Ташкент: Узбекистан, 1975. – 352 с.
4. Казибердов А.П., Муталибов С.А. Абу Наср ал-Фараби. Исследования и переводы.- Ташкент: Фан, 1986.- 80 с.
5. Касымжанов Х. Аль-Фараби. - Алма-Ата, 1974. – 67 с.; Сатыбекова С.К. Гуманизм Аль-Фараби. - АлмаАта, 1975 .- 305 с.
6. Мир ценностей Аль-Фараби и аксиология XXI века. Книга 1- 2. - Алматы, 2006. -266с.
7. Alikulov X.A. Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-ma'naviy merosi. -Toshkent: Noshir, 2012. - 110 b.
8. Көбесов А. Әл-Фарабидің әлемі: көмекші оқу құралы / А. Көбесов. – Алматы: Санат, 2002. – Б. 176.
9. Қабылова А. С. Әбу Наср әл-Фараби мұралы және музыка мәселесі / А. С. Қабылова // Машани А. Көп томдық шығармалар жинағы. 7 том. – Алматы, 2007. – Б. 66–71.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари”** электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани,
Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй.
Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz